

Lakatos Júlia

Ott vagyunk már?

Avagy Magyarország útja délről északra.

Magyarország soros EU elnöksége előtt ismét aktualitást nyert Bokros Lajos *Az euró mint társadalmi és kulturális vállalkozás* című írása, és nem csak azért, mert hasznos útmutató lehet az uniós költségvetés elfogadásához, vagy a pénzügyi stabilitási mechanizmus megalkotásához. Bokros elemzésében a társadalmi kohézió izgalmas kérdéseit feszegeti, Magyarországot az európai társadalmi kulturális közeget meghatározó, észak-dél kulturális törésvonal mentén elhelyezve. Nem tér ki azonban arra, hogy hazánk, történelmében először, akár át is kerülhet a déli mentalitású országok közül az északi típusúak közé. Hogy miért?

Magyarország túl sok elbukott reformkísérleten van túl ahhoz, hogy ne lássuk a valóságot. Pusztán gazdasági reformokkal nem lehet kikövezni az utat délről északra. Valamely ország demokráciájának minőségét annak politikai kultúrája is meghatározza. A Bokros Lajos által említett társadalmi kohézió az erős és tartósan működő demokrácia egyik alappillére.

Ezen társadalmi kohézió alatt olyan kulturális és mentalitásbeli alapértékeket kell érteni melyek találkoznak a társadalom meghatározó tömegeinek egyetértésével. Az amerikai katonák azért mennek önként és büszkén szolgálni hazájukat akár külföldre is mert közös kulturális alapként létezik számukra a demokrácia oly mértékű szeretete, hogy annak fenyegetését saját szabadságukra irányuló veszélyként élik meg.

Magyarországon a társadalmi kohézió és egyetértés ilyen formája szinte semmilyen kérdést illetően nem tudott kialakulni az elmúlt húsz esztendőben. Nyilvánvalóan érzi ezt Bokros is különben nem térne vissza újra meg újra a reformok kritikus tömegének szükségességére.

Bokros társadalmi és kulturális vállalkozása

Jóllehet Bokros koncepciója gazdaságfilozófiai jellegű, az Európai Unió belüli kulturális és mentalitásbeli különbözőségekre is ezt ajánlja megoldásként. Az unió társadalmi környezetét leíró észak-dél kulturális törésvonal elmélete, nagyon is helyesen rámutat arra, hogy mi okozta az országok közötti válságkezelésben rejlő különbözőségeket. Eszerint az északi országok politikailag és gazdaságilag egyaránt hatékonyabban kezelték a válságot, mint déli társaik. A szerző északi típusú országnak nevesíti Németországot, Ausztriát, Svájcot, Hollandiát, Dániát, Svédországot, Finnországot, valamint az újonnan csatlakozott tagállamok közül Csehországot, Szlovákiát, Lengyelországot és a Balti államokat. Bokros ugyan nem említi cikkében, de kulturális szempontból az északi típusú országok közé sorolható a nem euróövezet tag Nagy-Britannia is. A déli mentalitású kultúrkörbe sorolja Görögországot, Spanyolországot, Portugáliát, Olaszországot, valamint Franciaországot is. Az újonnan

csatlakozottak közül ide sorolja Románia mellett Magyarországot. Írásában két az EU jövője szempontjából létfontosságú kérdést tesz fel.

Áthidalható-e az észak és dél közti kulturális különbség?

Ha nem hidalható át, melyik lesz a meghatározó Európában?

A két kérdés tulajdonképpen összefügg és egy kérdésben olvasható össze.

Véleményem szerint áthidalható, ha van átjárás a déli oldalról északra és ha ezen átjárás több országban sikeresen megvalósítható az meghatározhatja a jövő Európájának domináns kulturális és mentalitásbeli irányvonalát is. Ha Magyarországnak valóban sikerül strukturális reformokkal és tudatos politikai kultúra formálással átkerülni a déli típusú országok köréből az északiba, európai mintát alkothat, ami elősegítheti a két csoport közeledését.

Bokros a déli típusú kulturális dominancia államainak nem sok jövőt jósol. Jogosan kritizálja azok fiskális populizmusát, nagy költségvetési hiányát és államadósságát. Kiemeli, hogy a német kormány azért nem engedheti meg magának a túlköltekezést, mert választóik egyfajta mentalitásból kifolyólag nem „díjazzák” azt. Rámutat, hogy ezzel szemben Magyarországon az elmúlt húsz évben rendszerint populisták kormányoztak náluk is populistább ellenzékkel.

Az euróövezet sikerességéhez „meg kell teremteni azokat a társadalmi és kulturális feltételeket, amelyek válságban is működőképes közösségi intézményeket tudnak létrehozni” írja konklúziójában Bokros. Ennek feltételrendszerül öt elemet nevez meg. Ezek közül azonban pusztán egy van amely társadalmi vonatkozású. Társadalmi és kulturális konvergenciát kell teremteni, feltéve hogy „minden európai nép lelkébe sikerül beleégetni az egymás és a jövő nemzedékek iránti szolidaritás eszméjét.” Ezt leszámítva, Bokros megoldási javaslatai csupán a már ismert szerkezeti reformokra korlátozódnak. Ezek kétségkívül szükségesek, de nem elégségesek. A társadalmi aspektus inkább csak hivatkozásként jelenik meg.

A magyar kohéziós kísérlet

Magyarországon az élet minden területét átható látszat kohézió valójában individualizáltabbá tette az állampolgárokat. Tovább öröklődött a családi szintű összetartás, a közösségi bizalmatlanság, valamint az állam kijátszásának hagyománya. Miközben az állampolgárok nem bíztak az államban folyamatosan tőle vártak segítséget. Ez egy társadalmi kohézió nélküli államfüggőség. Az állam nem érdekelt abban, hogy öngondoskodásra készítse polgárait, hiszen a mindenkor kormány az általa osztott szociális támogatással, politikai támogatást vásárol.

Gazdasági válságok, azonban képesek lehetnek a megszokott társadalmi normák megváltoztatására. Pontosán ennek vagyunk tanúi jelen pillanatban világszerte, és ez adhatja meg az esélyt Magyarországnak is a délről észak felé vezető úton.

Mit is jelent ez?

Magyarország gyakori rendszerváltó országgént, történelmi távlatban is a folyamatos kulturális diszkontinuitás állapotában van. Ezért sem jöhetett létre társadalmi kohézió. Most azonban más a helyzet. A világgazdasági válság utósele, az egyik politikai oldal példátlan mértékű választási győzelmével párosul. Ezen két tényező időbeli együttállása mélyreható változásoknak adhat teret.

A miniszterelnök kommunikációja arra enged következtetni, hogy mesterséges módon egyfajta politikai reszocializációval kíván társadalmi kohéziót „nemzeti együttműködést” előidézni. A „szavazófülkékben lezajló forradalom” kifejezéssel is egy új politikai és kulturális kohézió igényét sugallja. Úgy tűnik, elődeivel szemben, Orbán Viktornak saját képessége van a keserű gazdasági pirulák emészthetővé tételére. Sem első, sem második gazdasági csomagjának nem volt destruktívan negatív társadalmi visszhangja. Orbán tudja, hogy Magyarországon mindezidáig nem létezett kulturális és társadalmi kohézió, ezért nem tudtak a választók még a legegyszerűbb kérdésekben sem egységre jutni.

Ahhoz, hogy a miniszterelnök komolyabb ellenállás nélkül véghez tudja vinni két gazdasági csomagját, a kétharmados többség adta politikai felhatalmazáson túl, a gazdasági válságra is szüksége volt. Itt lép be a képbe az az általa kommunikált gondolatiság, amely átvezetheti Magyarországot a bokrosi értelemben vett délről északra.

A válság értékelése ugyanis világszintű paradigmaváltást igényel. Ez tükröződik Orbán – Magyarországon eddig szokatlan – kapitalizmus kritikájában is. A Széll Kálmán Alapítványnál nemrég tartott előadásában immáron nem először kísérelte meg elhelyezni hazánkat a formálódó új világrendben. A válság tanulságaként a termelő tőkéből származó növekedést állította szembe a spekulatív tőke tevékenységével. Pozitív példaként említette Brazília, Oroszország, India és Kína (BRIC országok) munkakultúráját és fogyasztási szokásait. Emiatt a mentalitásbeli különbség miatt hagyják le a BRIC országok az Egyesült Államokat és az Európai Uniót. Orbán Viktor is erre a jelenségre utalt beszédében, „...a felemelkedő civilizációk éppen azért tudnak erősödni, mert mindkét civilizációs erőforrás dolgában jobban állnak mint mi. Mind a munka tisztelete, mind pedig saját kulturális hagyományaik tisztelete területén.” Rámutatott arra, hogy a nyugat nem épít kellőképpen két legfontosabb civilizációs erőforrására, a munkaerőre, illetve az állandóságtudatra, azaz azokra a kulturális és morális hagyományokra, amelyek segítenek eligazodni környezetünkön.

Ez az állandóságtudat nem más, mint a társadalmi kohézió szinonimája. Bokros, Orbán és az egész nyugati társadalomtudomány ugyanazt a kérdést teszi föl a válság utáni világrend titkát keresve.

A válasz pedig nem más, mint a „lustaság kultúrájának” felszámolása. A felismerésen túl azonban, a legfontosabb kérdés az, hogy hogyan lehet egy ország, illetve a nyugati világ gondolkodásmódját, munkakultúráját és megtakarítási szokásait átformálni „tücsökről” „hangyára”.

A BRIC országok valóban nem lusták és nem mohók. Sokat dolgoznak, nagyok a megtakarításaik és fogyasztási igényeik csekélyek. Az euróatlanti kultúrkörben ezzel szemben nem ez a helyzet. Az Egyesült Államok ugyan munka- és teljesítménycentrikus ország, azonban a fogyasztói társadalom bölcsőjeként a túlzó költségek tankönyvi példája. Az Európai Unió északi típusú országaiban elégségesek a megtakarítások, de munkakultúrájuk ma már elmarad a BRIC országokétól. A déli típusú uniós tagállamok viszont még kevesebbet termelnek és takarékoskodnak északi társaiknál is.

Kritikától sem mentesen, mégis egyfajta értelmezést ajánlva a körülöttünk zajló folyamatokra, lehet úgy is nézni az eseményeket, hogy először a rendszerváltás óta olyan vezető van hatalmon Magyarországon, akiben nemcsak a szándék van meg a gyökeres mentalitásbeli változtatásra, (ahogy ez Gyurcsány Ferencnél is felfedezhető volt) hanem megfelelő politikai felhatalmazással is rendelkezik ehhez. Ezt a támogatást láthatóan tudatos politikai kultúra formálással igyekezik bebetonozni, annak érdekében, hogy a választók ne tudják megtorpedózni gazdasági reformjait. Az orbáni demokráciafelfogásban az új alkotmány képezné a rendszerszintű felhatalmazás megerősítését, a nemzeti együttműködés retorikája a kulturális felhatalmazást.

Orbán tervei eredményeként pedig Magyarország akár át is kerülhet délről északra.

Bokros helyesen mutatott rá arra, hogy mi az egyetlen út Magyarország számára. Egyenesen északra. Orbán a kertek alatt közelít észak felé, de talán még mindig hatékonyabb így, mintha Gyurcsány mintájára a főúton menne és a társadalmi elutasítás következtében visszafordulásra kényszerül.